

Manifest voor de Spontane Stad

Uit publicatie: 'De Spontane Stad'

Auteur: Urhahn Urban Design

Uitgeverij: BIS Publishers, 2010

ISBN 978-90-6369-255-1

Wij pleiten voor de Spontane Stad als uitgangspunt voor de stedenbouw in de eenentwintigste eeuw. De Spontane Stad is een marktplaats waar vraag en aanbod vorm geven aan het stedelijke karakter. Deze stad ontwikkelt zich op verschillende snelheden en langs verschillende wegen. In de Spontane Stad zijn vele regisseurs en vele toekomstverwachtingen en wordt nauw samengewerkt met bewoners en ondernemers.

De stedenbouw staat wereldwijd voor nieuwe uitdagingen. Steden blijven groeien en worstelen met de opgave om duurzamer te worden, (im-)migratie op te vangen, mondige burgers ruimte te geven en daarmee aantrekkelijke vestigingsplaatsen te blijven. De economische crisis maakt de risico's en gebreken van het oude systeem duidelijk en werkt noodzakelijkerwijs als katalysator voor nieuwe vormen van stadsontwikkeling. Stedenbouwers moeten zichzelf en hun visie op de stad heruitvinden. In dat kader presenteren wij een manifest voor een flexibele stedenbouw, geënt op het vermogen van particuliere initiatieven.

De Spontane Stad wordt door haar gebruikers vormgegeven in een nooit eindigend veranderings-, groei- en aanpassingsproces. Individuen en groepen, bewoners als ook ondernemers bouwen, hergebruiken of reorganiseren woningen, werkplekken, parken en straten of zelfs buurten en bedrijventerreinen. Professionals in de stadsplanning werken nauw samen met de initiatiefnemers. Zij slaan de brug tussen individuele wensen en gemeenschappelijke belangen. Overheid en markt werken nauw samen, maar het accent wordt anders gelegd: de ideeën van de eindgebruikers, hun creatieve kracht en investeringsvermogen staan centraal. De nieuwe stedenbouwer moet een historische trend doorbreken, waarin de productie van de stad steeds grootschaliger wordt georganiseerd met steeds grotere partijen.

DE GEBRUIKER AAN ZET

Als zovele 'grote verhalen' van de twintigste eeuw is een groot deel van de utopische naoorlogse stedenbouw naar de prullenbak verwezen. Stedelijke ontwikkeling is de afgelopen decennia daarmee echter niet minder grootschalig georganiseerd. Integendeel, de ene na de andere 'instant city' werd gerealiseerd, kant-en-klare plekken, slechts bruikbaar voor één bepaald doel en niet in staat om te veranderen. De sociaal-democratische utopie maakte weliswaar plaats voor een consumentgerichte benadering en haar architectuur werd meer divers, maar de stedelijke ontwikkeling als geheel bleef grootschalig, monofunctioneel en inflexibel. Inherent hieraan bleef de rol van de gebruiker beperkt tot afnemer van een standaardproduct. Wij geloven dat de gebruiker nu aan zet is. De creativiteit en energie van iedereen is nodig om bij te dragen aan oplossingen voor de stad. Co-ontwerp en coproductie zijn geen modewoorden meer, maar vormen de sleutel tot een werkelijk duurzame stedelijke ontwikkeling. Dit is zowel van toepassing op nieuwbouwingebieden, waar de traditionele investeringslogica sterk onder druk is gekomen, als ook op achterstandswijken waar de endogene kracht van bewoners al jaren genegeerd wordt. In beide gevallen is de tijd rijp voor een planningsproces dat de collectieve capaciteit tot handelen vergroot, van wijkbewoner tot ondernemer, van verenigingen van eigenaren tot lokale instituties.

OER-HOLLANDS

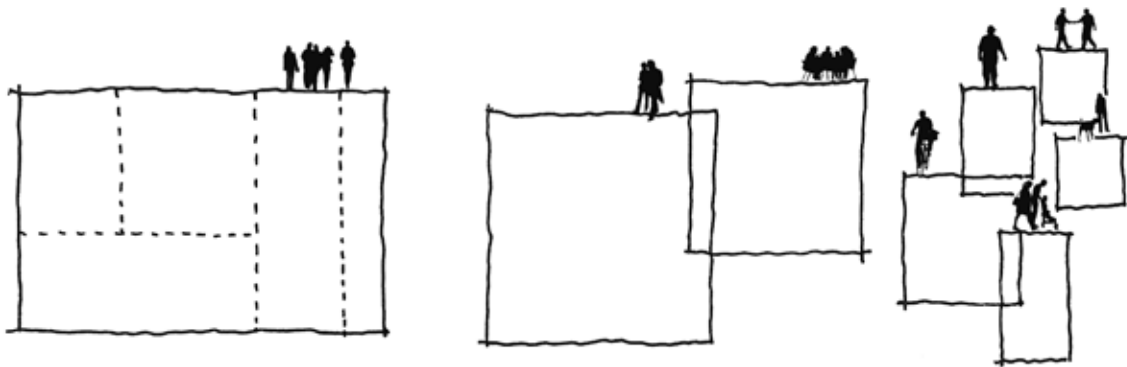
Het pleidooi voor de Spontane Stad lijkt wellicht on-Nederlands. Ons vertrekpunt is immers een land met een sterke planningstraditie, waar we terecht trots op zijn. Sinds het begin van de twintigste eeuw werd in Nederland vrijwel alle stedelijke ontwikkeling strak geregisseerd via structuurplannen, wijkvisies, bestemmingsplannen en woningbouwprojecten. We hebben een reputatie hoog te houden op het gebied van architectuur en zorg voor openbare plekken. Het model was er een waarin gebouwen, buurten en wijken kant-en-klare producten zijn. Voor toeval en verrassing was geen plaats en juist dát zijn de elementen die een stad vitaal en duurzaam maken. De Nederlandse praktijk kent echter ook andere tradities. Zo is de vrijheid op het perceel het grondbeginsel voor de Amsterdamse grachtengordel en het Haagse Statenkwartier. Binnen een collectief raamwerk van grachten en straten en met heldere spelregels kon de gebruiker zelf als bouwheer optreden. De Nederlandse politiek kent ook het 'subsidiariteitsbeginsel', dat stelt dat je niet hoger moet regelen wat op een lager schaalniveau kan. Een derde traditie is zichtbaar in de pragmatische realiteit, waarin de ontwikkeling van te grote ambities werd teruggebracht tot beter behapbare projecten. Tot slot is een toenemende trend zichtbaar -zij het langzaam- van zelfbouw, zelforganisatie en kluswoningen. Zelfs binnen de aangeharkte orde in de VINEX-wijken en in een enkele vernieuwde naoorlogse wijk, is enige ruimte voor de creativiteit van bewoners. De traditie van de Spontane Stad is er kortom al, maar zij wordt alleen erkend als uitzondering die de regel van grootschaligheid bevestigt.

VIER PRINCIPES

Stedenbouw langs de volgende vier principes maakt de Spontane Stad in de toekomst realiteit:

Zoom in

Inzoomen, ofwel het verkleinen van de schaal, betekent het omarmen van een ontwikkelingsproces dat ten dienste staat aan vele initiatiefnemers tegelijk op verschillende plekken. Het in kaart brengen van lokale behoeftes, relevante spelers in vernieuwingswijken en de mogelijkheden of juist belemmeringen die zij zien, is essentieel. Daarbij hoort een aanbod van percelen in alle vormen en maten. Zoom in slaat ook op de factor tijd: denk in kleine stappen vooruit.

Organiseer flexibiliteit

De functies, de architectuur, de dichtheden en leefstijlen wisselen in steden voortdurend.

Een duurzame stedelijke ontwikkeling betekent dat een buurt zich makkelijk aanpast aan

veranderingen. De niet-lineaire

ontwikkeling van een stad zorgt

voor levendigheid. Het regisseren

van veel initiatiefnemers

tegelijktijd, in verschillende

snelheden en richtingen, is van

groot belang. De blauwdruk moet

het definitief afleggen tegen de

kaart die brede mogelijkheden

en specifieke kansen signaleert.

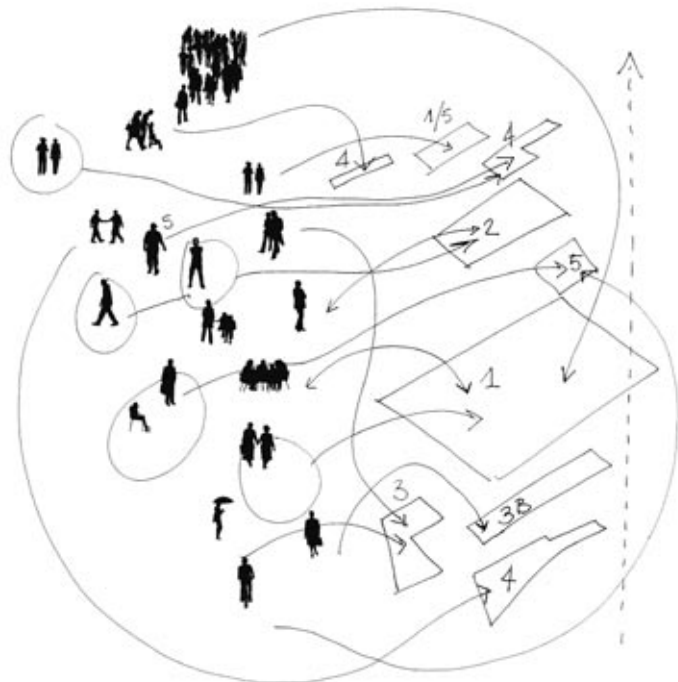
Een plan moet een brede groep

participanten kunnen inspireren

en zich tegelijktijd kunnen

aanpassen aan het spel zoals dat in

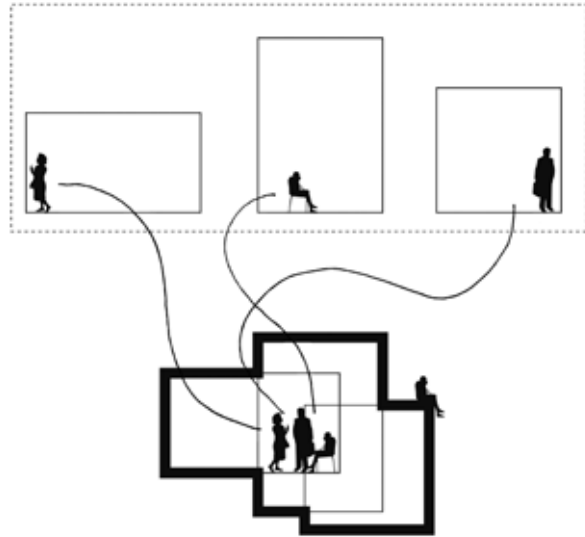
de loop der tijd gespeeld wordt.

Creëer collectieve waarden

Het definiëren van gedeelde ambities is een essentieel onderdeel van stedenbouw. Dit gaat om collectieve investeringen zoals in innovatieve energie-infrastructuur of in waterkwaliteit, om behoud van erfgoed en het versterken van openbare ruimte, het creëren van onderscheidende elementen en toekomstige waarden. Het landschap, de bereikbaarheid, historisch erfgoed, bijzondere functies en voorzieningen en de architectuur creëren collectieve waarde en inspireren nieuwe vormen van gebruik.

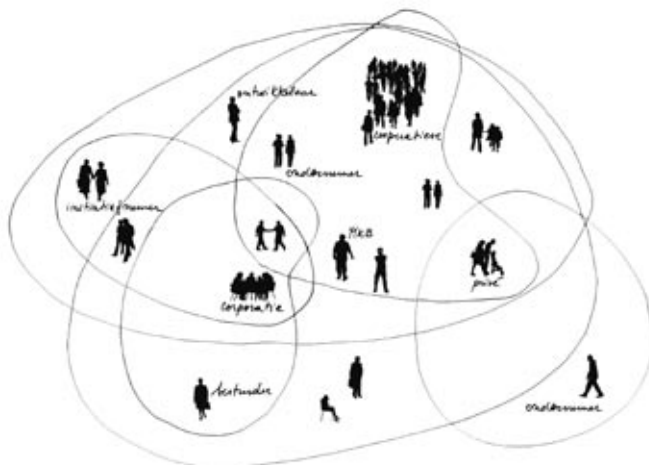
Dit is van strategisch belang voor een stedenbouwer van de eenentwintigste eeuw: gemeenschappelijke waarden maken het mogelijk om over de toekomst van een gebied te gaan dromen. Anticiperend op de diverse dromen werkt de stedenbouwer aan een karakter van een gebied, een eigen sfeer en samenhang, gebaseerd op het vertrouwen in de veerkracht en het conflictoplossend vermogen van de gebruiker.

Werk gebruikergericht

De structuren voor participatie moeten de inspraak voorbij. De energie, de creativiteit en het investeringsvermogen van iedereen moeten worden aangeboden om toekomstige uitdagingen het hoofd te bieden. Nieuwe benaderingen en gereedschappen zijn nodig, van microfinanciering voor lokale projecten tot digitale verbeeldingsplatforms. Deze innovaties zijn al volop in gang, maar moeten worden geïntensiveerd om het maximale aantal potentiële initiatiefnemers, van topondernemers tot achterstandswijken, te kunnen bereiken. Bewoners, bedrijven,

verenigingen en coöperaties verdienen een actieve rol in stedelijke vernieuwingsprojecten. Centraal staat het stimuleren van het endogene investeringsvermogen. Dat is in de praktijk een echte trendbreuk: economische ontwikkeling als motor van stedelijke ontwikkeling in plaats van volkshuisvesting. De stedenbouwer dient custom-made te ontwerpen vanuit de mogelijkheden van de gebruiker.

WAT BETEKENT DIT?

De uitdaging voor de stedenbouw in de eenentwintigste eeuw ligt in het vinden van de juiste balans tussen de zaken die voor iedereen belangrijk zijn en het creëren van vrijheid waar dat kan. Daarom moeten stedenbouwers zich in de eerste plaats gaan richten op de vormgeving van de condities waarbinnen de vrijheid georganiseerd kan worden. De stedenbouwer als marktmeester: geen allesoverheersende regisseur, maar een organisator van basisregels die wel bepaalt hoe de structuur van de markt is, maar niet wat op je kraam ligt. In stedenbouwkundige termen spreken we over het definiëren van een raamwerk met daarbinnen ontwikkeling op basis van het perceel, precies zoals dat ooit in de Amsterdamse grachtengordel gebruik was. De rol van de stedenbouwer gaat echter verder in het ragfijne spel van bouwen, renoveren en het veranderen van functies. De stedenbouwer zal uiteenlopende rollen moeten aannemen: soms die van ontwerper, dan weer van verleider, rekenaar en tekenaar. Maar ook zal de stedenbouwer als onderhandelaar of zelfs als ondernemer moeten optreden, die actief samenwerking organiseert en partijen uitnodigt en uitdaagt. Zo krijgt de Spontane Stad in de praktijk gestalte. In reactie op de huidige economische crisis dienen we onze planningstraditie kritisch tegen het licht te houden. In plaats van enkel bezuinigen en kosten reduceren, moeten we ons richten op de waardecreatie van stedelijk gebied en het daarmee mobiliseren van 'klein geld op grote schaal'. De Spontane Stad is daarmee niet langer een kans, maar een noodzakelijke economische realiteit geworden.